

N:o 65.

Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen.

Under åberopande af bifogade i statsrådet förda protokoll vill Kongl. Maj:t härmed till Riksdagens pröfning i grundlagsenlig ordning framlägga följande

Förslag

till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen.

Regeringsformen.

§ 57.

Svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta utöfvas af Riksdagen allena.

Huruledes särskilda menigheter må för egna behof sig beskatta, bestämmas genom kommunallagarne. Dessa stiftas af Konungen och Riksdagen gemensamt och må, hvad angår rösträtt och röstberäkning, ej ändras, utan genom Konungens och två lagtima Riksdagars beslut, efter ty om ändring af grundlag är stadgadt.

Riksdagsordningen.

§ 13.

1. Andra Kammarens — — — — —
— — — valet skett.
2. Å landet, hvartill i fråga om riksdagsmannaval äfven räknas köpingar, utses för hvarje domsaga en riksdagsman. Understiger domsagornas antal etthundrafemtio, skola, för ernående af det bestämda antalet riksdagsmän, de folkrikaste domsagorna, så vidt lämpligen ske kan häradsvis, indelas i två valkretsar, som hvardera välja en riksdagsman. Öfverstiger domsagornas antal etthundrafemtio, skola, i den mån sådant erfordras, domsagor, som gränsa intill hvarandra och hafva minsta sammanlagda folkmängden, förenas, två och två, till en valkrets.
3. I stad, hvars folkmängd uppgår till eller öfverstiger en åttiondedel af folkmängden i rikets alla städer, väljes efter stadens folkmängd en riksdagsman för hvarje fullt tal, motsvarande en åttiondedel af städernas folkmängd; stad, der två eller flere riksdagsmän skola utses, indelas, så vidt lämpligen ske kan efter församlingar och rotar, i valkretsar, som hvardera välja en riksdagsman. Städer, med mindre folkmängd än en åttiondedel af folkmängden i rikets alla städer, ordnas, så vidt lämpligen ske kan länsvis, i så många valkretsar, som, med iakttagande af att hvardera utser en riksdagsman, erfordras för uppnående af det i mom. 1 föreskrifna antal riksdagsmän för städerna.
4. Riksdagsmännens antal för hvar och en af de städer, hvilkas folkmängd i och för sig berättigar dem att utan förening med annan stad välja riksdagsman, så ock i sammanhang dermed indelningen af de i mom. 2 och 3 omförmälda valkretsar bestämmes, efter ofvan angifna grunder, hvart nionde år af Konungen. Den ordning, som sålunda fastställes, vinner ej tillämpning förr än vid de val, hvilka näst derefter, enligt § 15 mom. 1, skola ega rum. Köping eller annat samhälle, som erhåller stadsprivilegier, räknas i fråga om riksdagsmannaval fortfarande till landet, till dess ny valkretsordning varder faststald.
5. Uppgår städernas — — — — — till
efterrättelse.

§ 14.

1. Valrätt tillkommer inom den kommun, der han mantalsskrifven är, en hvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man från och med kalenderåret näst efter det, hvarunder han uppnått tjugofem års ålder; dock ej någon, som häftar eller vid utgången af någotdera af de två senaste kalenderåren häftat för oguldna utskylder till staten eller kommun, ej heller värnpliktig, som icke fullgjort de honom före valtillfället åliggande värnpligtsöfningar.

Den, som, efter flyttning från annan kommun, blifvit för det år valet hålles i kommunen mantalsskrifven, eger, utan hinder deraf att han ej är i denna kommuns allmänna angelägenheter röstberättigad, valrätt, så framt han inom den kommun, hvarifrån han inflyttat, skulle vara valberättigad, om han fortfarande vore derstädes mantalsskrifven.

2. En hvar valberättigad eger, der ej nedan i denna § annorlunda stadgas, en röst.

3. Två röster tillkomma valberättigad, som är eller varit gift eller som före början af det kalenderår, hvarunder valet eger rum, uppnått fyratio års ålder.

§ 16.

1. Å landet — — — — —
— — — folkmängden eger.
2. I de valkretsar — — — — —
— — — folkmängden eger.
3. Kommuner, som — — — — —
— — — införande fattas.

Vid de omedelbara — — — — — Konungen fastställas.

4. I stad, der magistrat ej finnes, skall den för sådan stad särskildt tillsatta styrelse eller dess ordförande taga den befattning med riksdagsmannaval, som enligt denna § samt §§ 17, 18, 20 och 22 tillhör magistrat eller dess ordförande.

5. I stad, som har att ensam sända en eller flere riksdagsmän, förrättas valen omedelbart inför magistraten.

§ 17.

Vid så väl elektors- som riksdagsmannaval vare den, som erhållit de flesta rösterna, lagligen vald, och skilje lotten emellan dem, som erhållit lika röstetal.

Vid dessa val skola till efterrättelse tjena de för kommunerna gällande röstlängder, som böra innehålla tillägg rörande de icke i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade, hvilka må enligt § 14 ega valrätt, äfvensom, för en hvar valberättigad, anteckning om det röstetal honom enligt samma § tillkommer. Då sådant val förestår, låte å landet kommunalstämman ordförande och i stad magistraten hålla röstlängden, försedd med nämnda tillägg och anteckning, för granskning tillgänglig under minst fjorton dagar; och varde underrättelse härom i kyrkan eller kyrkorna kungjord, så ock i stad, der så ske kan, i der utkommande tidning införd. Anmärkning mot röstlängd skall, för att komma under pröfning, å landet framställas vid valförrättningens början och i stad skriftligen till magistraten ingifvas sist å tredje dagen före valet.

§ 19.

Till ledamöter i Andra Kammaren kunna endast väljas män, som, enligt § 14, ega valrätt inom den kommun eller någon af de kommuner, för hvilka de väljas.

§ 25.

Riksdagsmannaval skola med slutna sedlar förrättas. Valberättigad eger aflemna en valsedel för hvarje röst, som honom tillkommer.

Befinnes valsedel lyda å person, som ej är valbar, eller på flere eller färre, än som vid valtillfället böra väljas, eller innefattar valsedel någon tvetydighet i anseende till den eller de valdes namn, skall samma sedel anses ogild.

Äro valsedlar till större antal än hälften ogilda och finnes det inverka på valets utgång, varde nytt val anställt.

Valsedlar, som vid elektors- eller riksdagsmannaval afgifvits, skola af valets förrättare inläggas under försegling och förvaras, till dess riksdagsmannavalets giltighet vederbörligen afgjorts.

Kongl. Maj:t förblifver Riksdagen med all Kongl. nåd och ynnest städse välbevågen.

O S C A R.

Hj. L. Hammarskjöld.

How do you feel about the work
I would like to see you
and I hope you will be
able to do it. I am
very interested in your
work and I hope you will
be able to do it. I am
very interested in your
work and I hope you will
be able to do it.

I am very interested in your work and I hope you will be able to do it.

*Utdrag af protokollet öfver justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
fredagen den 7 mars 1902*

i närvaro af:

Hans excellens herr statsministern friherre VON OTTER,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LAGERHEIM,
Statsråden: herr VON KRUSENSTJERNA,
grefve WACHTMEISTER,
CLAËSON,
CRUSEBJÖRN,
ODELBERG,
HUSBERG,
PALANDER,
HAMMARSKJÖLD,
WESTRING.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Hammarskjöld anförde i underdånighet:

»I skrifvelse till Eders Kongl. Maj:t den 10 maj 1900 anhöll Riksdagen, att Eders Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa en i möjligaste mån fullständig och allsidig utredning rörande de förutsättningar och vilkor, under hvilka valrätten till Riksdagens Andra Kammare kunde utsträckas, samt för Riksdagen framlägga förslag, hvartill denna utredning kunde för-
anleda.

Med anledning af denna framställning behagade Eders Kongl. Maj:t genom nådigt bref den 1 juni 1900 uppdraga åt statistiska centralbyrån att, enligt vissa i nådiga brefvet angifna grunder, verkställa en statistisk

utredning för år 1900 rörande dels antalet af dem, som egt deltaga i val till Riksdagens Andra Kammare, dels antalet af de i kommunen bosatte och i dess allmänna angelägenheter röstberättigade män, hvilka icke egt deltaga i val till nämnda kammare, dels ock antalet i fyrktalslängden ej upptagna jordtorpare, äfvensom att i ämnet afgifva en redogörelse, som borde genom tryck offentliggöras. Sedan derefter statistiska centralbyrån, till svar å framställd förfrågan, i skrifvelse den 28 maj 1901 meddelat, bland annat, att vid årets slut den afdelning af redogörelsen, som afsåge de kommunalt skattskyldige, med säkerhet kunde vara färdigtryckt endast beträffande några län, möjligen halfva antalet, att återstoden af denna afdelning äfvensom afdelningen beträffande jordtorparne kunde offentliggöras omkring den 1 april 1902, men att enellertid, derest uppgifter för landsbygden preliminärt trycktes endast valkretsvis, en preliminär summarisk redogörelse, omfattande samtliga kommunalt skattskyldige äfvensom antalet jordtorpare, borde kunna vara utarbetad och tryckt med säkerhet i februari 1902, möjligen före 1901 års utgång, tacktes Eders Kongl. Maj:t den 31 maj 1901 anbefalla centralbyrån att så fort ske kunde afgifva berörda preliminära redogörelse och ombesörja, att densamma blefve i tryck tillgänglig. Till åtlydnad af sistnämnda nådiga befallning har statistiska centralbyrån, som redan förut, i den mån utredningen fortskridit, meddelat chefen för justitiedepartementet resultaten af densamma, den 17 sistlidne januari i tryck aflemnat preliminär summarisk redogörelse för de kommunalt skattskyldige, fördelade med hänsyn till deras rösträtt vid val till Riksdagens Andra Kammare, samt för antalet jordtorpare, hvilken redogörelse samtidigt blef bland Riksdagens ledamöter utdelad. Jemte denna redogörelse föreligga såsom resultat af den åt statistiska centralbyrån anförtrödda utredningen, bland annat: tabeller, innehållande om de kommunalt skattskyldige, särskildt för hvarje landskommun, samma uppgifter, som i nyssnämnda redogörelse meddelas för hvarje valkrets; fördelning för landsbygden och städerna i fem län, nemligen Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Skaraborgs och Gefleborgs, samt för Stockholm af de kommunalt röstberättigades särskilda grupper efter ålder och civilstånd; samt fördelning af jordtorparne, särskildt för hvarje landtvalkrets, efter värdet af de dem åliggande prestationer till jordegaren.»

Efter att hafva redogjort för omförmälda statistiska redogörelser och uppgifter yttrade departementschefen vidare:

»Utan tvifvel är frågan om ändring i bestämmelserna om rätten att deltaga i val till Riksdagens Andra Kammare en af de betydelsefullaste, som kunna förekomma till Eders Kongl. Maj:ts och Riksdagens pröfning. Det är nemligen uppenbart, att en väl afvägd representationsrätt utgör

en väsentlig förutsättning för bibehållande och utvecklande af de förmaner, hvilka vårt land af ålder eger tack vare sitt fria och lagbundna samhällsskick. Visserligen torde åtminstone hos det långt öfvervägande flertalet af vårt folk öfvertygelsen om den lagbundna frihetens värde vara så rotfäst och lefvande, att äfven vid en mindre tillfredsställande fördelning af inflytandet på Riksdagens sammansättning öfverdrifter och missbruk endast i jmförelsevis ringa mån äro att befara och att sådana, der de förekomme, snart nog i en upplyst allmän mening skulle möta starka återhållande krafter. Det måste dock erkännas vara af största vikt för den lugna och ostörda utvecklingen, att anledningarna till öfvergrepp från den ena eller andra samhällsklassens sida äro såvidt möjligt förebyggda, och att representationen utgör en sammanfattning af folkets bästa politiska krafter utan ensidigt framhållande eller tillbakasettande af något särskildt samhällsintresse.

I sakens natur ligger, att det icke kan finnas några valrättsbestämmelser, som skulle under alla förhållanden, för alla tider och för alla folk, vara de riktiga. Någon gång, särskildt under äldre tider, har visserligen påståtts, att deltagandet i lagstiftningen vore en allmänt mänsklig rättighet, som icke kunde fränkännas någon utan förnekande af hans människovärde, och att förty en allmängiltig lösning af rösträttsfrågan vore att finna i införande af en i egentlig mening allmän valrätt. Men denna åsigt, lika afgjordt ohållbar i sin grund och i sina konsekvenser, har icke någonsin eller någonstädes kunnat vinna tillämpning. I verkligheten har man alltid och öfverallt, der fråga varit om politisk valrätt, hos de valberättigade fordrat vissa särskilda egenskaper, ehuru fordringarna i detta hänseende varit af mycket olika beskaffenhet och innebörd.

De nu gällande föreskrifterna om rätt att delta i val till Andra Kammaren kunna uppenbarligen lika litet som hvilka som helst andra valrättsbestämmelser göra anspråk på allmängiltighet. Äfven förutsatt att desamma vid tiden för sin tillkomst voro att betrakta såsom fullkomligt tillfredsställande, kan en undersökning, huruvida sedermera inträdda förändringar i samhällsförhållandena medföra behof af förändring i representationsrätten, icke anses opåkallad. Bekant är också, att vid de flesta riksdagar, sedan nuvarande riksdagsordning trädde i tillämpning, förslag af enskilda motionärer väckts om ändring i valrättsbestämmelserna, att sådana förslag vid flera riksdagar vunnit Andra Kammarens understöd, samt att Eders Kongl. Maj:t vid ett tillfälle behagat förelägga Riksdagen nådig proposition om förändring i riksdagsordningens föreskrifter om rätten att delta i val till Andra Kammaren. Jemväl på annat sätt har upp-

fattningen, att valrättsbestämmelserna böra förändras, sökt göra sig gällande, redan innan Riksdagen i förberörda skrifvelse anhöll om utredning i ämnet.

Det torde icke kunna bestridas, att under de 36 år, som förflutit sedan riksdagsordningens antagande, intresset för och förmågan af ett mera aktivt deltagande i det politiska lifvet vunnit en betydligt ökad utbredning bland vårt folk. Till detta resultat hafva flera omständigheter bidragit. I sådant afseende må nämnas den allmänna bildningsgradens höjande, tidningspressens utveckling, lefnadsvilkorens förbättring, den stegrade samfärdseln mellan olika delar af landet och med utlandet samt, icke minst, den öfning i sjelfstyrelse, som vunnits icke blott vid förvaltningen af kommunala angelägenheter, utan äfven inom talrika föreningar för olika ändamål. De mindre gynsamma företeelser, som tyvärr framträd, kunna helt säkert icke med skäl rubba det allmänna intrycket, att vårt folk under ifrågavarande tid tagit ett stort steg framåt i afseende å politisk mogenhet.

På det rent ekonomiska området har mellan de hufvudsakliga olika intressena skett en förskjutning, som icke bör sakna politiska konsekvenser. Jordbruksintresset intager numera icke samma dominerande ställning som förut. Medan för hela riket de till bevillning uppskattade jordbruksfastigheternas taxeringsvärde, som år 1865 utgjorde 1,775 millioner riksdaler, ökats till allenast 2,357 millioner kronor för år 1901, har under samma tid taxeringsvärdet för »annan fastighet» ökats från 472 till 2,245 millioner och den uppskattade inkomsten af kapital eller arbete från 158 till 764 millioner, derunder inkomsten af enskild tjänst eller pension från 19 till 194 millioner samt inkomsten af rörelse eller yrke m. m. från 92 till 431 millioner kronor. Äfven om man icke får draga några detaljerade slutsatser af dessa från de officiella generalsammandragen öfver bevillningen hemtade siffror, måste de dock anses betecknande för utvecklingens allmänna gång. För landsbygden lemnas särskilda uppgifter först från och med år 1879, då taxeringsvärdet för jordbruksfastighet derstädes utgjorde 2,101 millioner, taxeringsvärdet för »annan fastighet» 199 millioner, den uppskattade inkomsten af kapital eller arbete 93 millioner, derunder inkomsten af enskild tjänst eller pension 18 millioner, af rörelse eller yrke m. m. 47 millioner emot respektive 2,312, 592, 291, 98 och 144 millioner år 1901. Fördelar man rikets folkmängd i stora yrkesgrupper, finner man, att den af jordbruket och detsamma närstående förvärfsgrenar lefvande befolkningen år 1870 utgjorde 71.37 procent, år 1890 60.92 procent och år 1900, enligt beräkning, 55.32 procent af hela folkmängden; för handel, industri och dylikt äro motsvarande siffror resp. 19.77, 31.64 och 37.55 procent.

Vidare kan den under senaste årtiondena införda ökningen af de värnpligtiges öfningstid med skäl anses ega betydelse i afseende å valrätten. Särskildt gäller detta, sedan värnpligten enligt den år 1901 beslutna härordningsreformen blifvit den hufvudsakliga grundvalen för landets försvarsväsen. De förlängda öfningarna böra medföra en ökad känsla af samhörigheten med och pligterna emot fäderneslandet, och det jemförelsevis långvariga sammanförandet till gemensam utbildning bör minska klassmotsatserna och alstra en stegrad allmänanda. Hos de värnpligtige måste medvetandet, att fäderneslandets försvar är i hufvudsak anförtrodt åt dem, framkalla, jemte ökad sjelfkänsla, en större nitälskan att äfven i fredliga angelägenheter verka för det allmänna och, vid utöfvandet af sådan verksamhet, en mera vaken ansvarighet.

Vid öfvervägandet af de omständigheter, som sålunda synas påkalla förändringar i fråga om valrätten, får man emellertid tydligen icke lemna ur sigte, att en betydande utvidgning af valrätten redan inträdt och ytterligare kan förväntas inträda med tillämpning af de ursprungligen gifna valrättsbestämmelserna. Då enligt dessa valrätt tillkommer kommunalt röstberättigade män, som ega eller med stadgad äborätt innehafva fast egendom till visst taxeringsvärde, eller som för lifstid eller minst fem år arrendera jordbruksfastighet till visst taxeringsvärde, eller som erlagga bevilling för en till visst belopp uppskattad årlig inkomst, är det uppenbart, att en förändrad fördelning eller taxering af den fasta egendomen äfvensom förändrade förhållanden med afseende å inkomsttaxeringen måste medföra förändringar beträffande antalet valberättigade. Redan på grund af nyss anförda siffror framstår det som sannolikt, att, medan antalet röstberättigade innehafvare af jordbruksfastighet förblifvit temligen oförändradt, en betydlig tillväxt i antalet af öfriga valberättigade och dermed af valmanskåren öfver hufvud egt rum. Detta antagande bekräftas äfven af erfarenheten. Enligt den äldsta föreliggande rösträttsstatistiken, för år 1872, uppgingo de valberättigade till ett antal af 236,120, motsvarande 5.6 procent af hela folkmängden, nemligen 5.7 procent af landsbygdens, 5.3 procent af städernas befolkning. År 1899 åter voro de valberättigade 339,876, motsvarande 6.7 procent af folkmängden, nemligen 6.6 procent för landsbygden och 7.2 procent för städerna, eller, om de för oguldna utskylder häftande, men eljest valberättigade inräknas, 401,109, motsvarande 7.9 procent af folkmängden, nemligen 7.1 procent för landsbygden och 11.1 procent för städerna. Och enligt den nu af statistiska centralbyrån verkställda utredningen af förhållandena år 1900 funnos då 432,843 valmän, motsvarande 8.49 procent af folkmängden, nemligen 7.38 procent för landsbygden och 12.61 procent för städerna, deraf för Stockholm 19.47 procent och för öfriga städer

9.96 procent. Bland nämnda 432,843 valmän häftade dock på landet af 295,897 valmän 16,218, i Stockholm af 58,882 valmän 38,767, i Göteborg af 13,022 valmän 7,171 och i öfriga städer af 65,042 valmän 11,913 för oguldna utskylder. Hvad åter angår valmännens fördelning i grupper efter grunden för valrätten, är en jemförelse med ledning af föreliggande uppgifter möjlig emellan förhållandena år 1885 och år 1900, dervid de för oguldna utskylder häftande, men eljest valberättigade lämpligen böra inräknas. Valberättigade egare af jordbruksfastighet utgjorde nämnda två år resp. 203,462 och 210,193, röstberättigade egare af »annan fastighet» resp. 35,310 och 49,072, röstberättigade arrendatorer af jordbruksfastighet resp. 11,114 och 14,764 samt röstberättigade erläggande bevillning af inkomst resp. 79,570 och 190,889. Motsvarande tal allenast för landsbygden äro: egare af jordbruksfastighet resp. 201,273 och 207,654, egare af »annan fastighet» resp. 14,180 och 23,878, arrendatorer resp. 11,000 och 14,619 samt inkomsttagare resp. 29,715 och 66,609. Antalet valmän inom de särskilda grupperna finnes sålunda, på sätt var att vänta, tillväxa med mycket olika hastighet.

Helt naturligt kan det vara föremål för skilda meningar, huruvida, oaktadt den nyss antydda faktiska utvidgningen af rösträtten, lagstiftningsåtgärder i syfte att åstadkomma ökning af antalet röstberättigade äro att anse som nödiga och nyttiga. Dylika frågor, som icke medgifva någon allmängiltig lösning och som sammanhånga med en mängd invecklade och grannliga förhållanden, kommer enhvar alltid att besvara på ett sätt, som i viss mån bestämmes af hans lifsuppfattning i det hela. För min del tvekar jag icke att förorda sådana ändringar i rösträttsbestämmelserna, att en afsevärdt större del af befolkningen må kunna deltaga i de politiska valen och att sålunda en bredare grundval må blifva lagd för representationen, hvilken derigenom kommer att utgöra ett fylligare uttryck för folkets åskådningar och intressen samt att åtnjuta ökad tillit och aktning. Åsigten, att någonting i denna riktning bör göras, ligger också utan tvifvel till grund för Riksdagens förberörda skrifvelse af den 10 maj 1900 och torde i sammanhang med försvarsreformens antagande hafva förvärfvat ökad antal anhängare.

Ehuru i afseende på den politiska valrätten vida mindre ledning än beträffande flertalet lagstiftningsfrågor kan hemtas från en jemförelse med utländska förhållanden, torde det dock förtjena att anföras, att endast i tre af de stater, för hvilka uppgifter om antalet till deltagande i politiska allmänna val berättigade föreligga, nemligen i Ungern, Italien och Rumänien, valmännen utgöra en lägre procent af befolkningen än i Sverige.

Besvaras frågan, huruvida någon rösträttsutvidgning är nödig och nyttig, i jakande riktning, återstår att afgöra, i hvilken grad och på hvilket sätt rösträtten bör utsträckas. Vid åtskilliga tillfällen på 1880- och 1890-talen ville det synas, som om Andra Kammarens flertal hyste bestämda sympatier för ett förslag, enligt hvilket de nuvarande rösträttsbestämmelserna skulle i hufvudsak bibehållas med nedsättning till ungefär hälften af de nu stadgade censusbeloppen. Sedermera har ett betydande riksdagsparti, som inskrifvit rösträttsfrågans lösning på sitt program, omfattat den meningen, att den politiska rösträtten borde i princip sammanfalla med den kommunala. År 1900 har emellertid Riksdagen, med uttryckligt afböjande af förslag att Riksdagen skulle i någon mån binda sig vid denna uppfattning, förklarat sig anse äfven andra synpunkter förtjena beaktande och i merberörda skrifvelse anhållit om en i möjligaste mån fullständig och allsidig utredning. Till stöd för denna anhållan anförde Riksdagen:

Frågan om förändrade bestämmelser i afseende å den politiska valrätten hade vid flera föregående tillfällen utgjort föremål för behandling inom Riksdagen. Jemväl år 1900 hade detta viktiga spörsmål, med anledning af särskilda motioner i ämnet, påkallat Riksdagens uppmärksamhet.

Denna fråga vore, enligt Riksdagens uppfattning, för hela vårt konstitutionella lif af alltför genomgripande betydelse för att kunna lösas utan en föregående allsidig och fullständig utredning. För en mogen pröfning från Riksdagens sida af denna fråga måste det vara en oeftergifflig förutsättning, att Riksdagen blifvit satt i tillfälle att öfverskåda olika spörsmål, som med densamma egde samband och som vore att beakta, då en sådan omdaning af den politiska valrätten ifrågasattes, att denna valrätt skulle ställas på väsentligt bredare grund än hittills. I en så viktig fråga kunde det icke vara förenligt med statens välfärd, att beslut fattades, som skulle innebära steg ut i det obekanta, och allra minst kunde det begäras af dem, hvilka för närvarande stälde sig tveksamma i fråga om behovet och gagneligheten af en rösträttsutvidgning, att de skulle medverka till någon förändring i det bestående, så länge de icke genom en utredning satts i tillfälle att bedöma dess verkningar. En allsidig utredning skulle göra det möjligt för vederbörande att sinsemellan jemföra olika förslag och mot hvarandra väga deras företräden och brister. Dessförutan kunde icke en tillfredsställande och varaktig rösträttsreform komma till stånd.

Vid denna utredning, som Riksdagen sålunda ansåge vara oundgängligen af nöden, om rösträttsfrågan skulle kunna vinna en tillfredsställande lösning, borde, enligt Riksdagens åsigt, frågan upptagas till pröf-

ning i sådan omfattning, att dervid hänsyn toges till åtskilliga olika spörsmål med afseende å vilkoren för valrättens åtnjutande och utöfning.

Sålunda borde, enligt Riksdagens åsigt, särskildt tagas under ompröfning, huruvida icke för valrätten annan grund borde bestämmas än kommunal rösträtt, t. ex. erläggande af en viss direkt skatt till staten. Skulle åter fortfarande den kommunala rösträtten anses böra blifva förutsättning för den politiska, borde undersökas, huruvida icke grunderna äfven för den kommunala rösträtten borde i grundlag bestämmas.

Vidare borde pröfvas, om icke med en väsentlig utsträckning af valrätten borde förbindas åtskilliga garantier utom högre ålder, såsom bofasthet inom valkretsen, fullgjorda skyldigheter mot samhället genom utskylders ordentliga betalande under viss tid, afslutade ordinarie värnpliktsöfningar i fredstid, derest ej uppskof eller befrielse vunnits, m. m., äfvensom om valrättssystemet, i händelse af utsträckt rösträtt, fortfarande skulle vara byggt på grundsatsen om lika rösträtt, eller om någon gradering af valrätten deri borde upptagas.

Pröfvas borde äfven, om med utsträckning af valrätten skilnaden med afseende å representationsrätt mellan land och stad borde bibehållas, jemkas eller upphävas, samt om köpingar och municipalsamhällen fortfarande borde hänföras till landsbygden.

Derest det under frågans närmare behandling visade sig, att äfven andra spörsmål vore förtjenta att tagas under ompröfning, borde naturligtvis äfven åt dem skänkas tillbörlig uppmärksamhet.

Först om på detta sätt en allsidig utredning kommit till stånd, skulle det, enligt Riksdagens åsigt, blifva möjligt att uppgöra ett förslag till valrättsreform, som bäst tillfredsstälde samhällets behof och derjemte vore på lämpligt sätt afpassadt efter öfriga bestämmelser i vårt statsskick.

Med anledning af hvad Riksdagen sålunda anfört torde det tillåtas mig att i korthet redogöra för de viktigare anordningar af den politiska rösträtten, hvilka i andra länder vunnit tillämpning vid val till riksförsamlingen eller dess talrikaste afdelning. Dervid bör särskildt tagas hänsyn till de med valsystemet omedelbart sammanhängande garantier, som äro förbundna med en viss utsträckning af valrätten, såsom valmännens indelning i klasser eller rösträttens gradering. Deremot skulle det föra alltför långt att nu söka framhålla de garantier, som kunna ligga i tillvaron af en första kammare och i dennas sammansättning, i förhållandet mellan regeringsmakten och representationen samt öfver hufvud i allmänna konstitutionela, historiska eller sociala förhållanden.

I nästan samtliga länder tillkommer rätten att deltaga i allmänna politiska val endast män; dock saknas ej exempel derpå, att äfven qvinnor ega sådan rätt. Öfverallt uppställas vidare vissa särskilda förutsättningar för mäns valrätt.

Då dessa förutsättningar inskränka sig dertill, att valman skall ega medborgarrätt i staten, hafva uppnått viss ålder, vara sedan viss tid bosatt inom valkretsen och icke vara på särskild grund — såsom brott, konkurs, omyndighet, fattigunderstöd, häftande för oguldna utskylder, aktiv militärtjänst — disqualificerad, plägar man tala om allmän rösträtt. Allmän rösträtt i denna mening gäller i Frankrike, Belgien, Tyska riket och en del af de dit hörande staterna, Schweiz, Österrike, Spanien, Norge och en stor del af Förenta staterna. I Danmark gäller blott den särskilda inskränknigen, att från valrätt äro uteslutna de, som utan att hafva eget hushåll stå i enskild tjänst, i Italien fordras för rösträtt — utöfver de vanliga förutsättningarne — alternativt blott innehafvandet af en viss elementarbildning och i Portugal detsamma jemte egenskapen af familjefader. Den erforderliga åldern är i de flesta länder bestämd till 21 eller 25 år, i enstaka fall till 20, 24 eller 30 år. Dels i följd af skiljaktighet i detta afseende, dels på grund af andra förhållanden är valmännens relativa antal mycket olika i skilda länder med s. k. allmän rösträtt. Sålunda utgöra de valberättigade i Italien högst 7 procent, i Portugal 10.2 procent, i Danmark 16.4 procent, i Preussen 18.8 procent, i Norge 19.73 procent — deraf för landet 20.45, för städerna 17.69, för Kristiania särskildt 17.81 procent — i Belgien 22 procent och i Frankrike — utan tvifvel hufvudsakligen till följd af de egendomliga befolkningsförhållandena — nära 28 procent af folkmängden. Genom dessa siffror bekräftas, att den s. k. allmänna valrätten ingalunda kan anses utgöra en enhetlig och öfver allt lika anordning. Detta gäller i ännu högre grad, om man tager hänsyn till de särskilda garantier, som i vissa länder finnas uppställda.

Det öfvervägande inflytande, som den allmänna rösträtten skulle kunna bereda de minst hemdelade och talrikaste klasserna, minskas på många håll genom valkretsindelningen. Då denna är så beskaffad, att de stora arbetarecentra ega en i förhållande till folkmängden och till antalet valmän svagare representation än landtdistriktet, der de jordegande eller eljest s. k. besittande klasserna ega majoritet, inträder exempelvis derigenom i arbetarnes representationsrätt en inskränkning, jemförlig med den, som skulle åstadkommas genom ett klassvals-system, ehuru tydligen mera osäkert verkande och mindre följdriktig. I viss mån kan t. o. m. hvarje indelning i valkretsar anses medföra vissa oundvikliga verkningar med afseende å olika klassers representationsrätt. En medveten

sträfvan att minska de talrikaste klassernas betydelse för representationens sammansättning finner man i införandet af klassval.

I sistnämnda afseende må först erinras om det österrikiska systemet, som kan sägas utgöra en modifikation af ståndsförfattningen. Efter allmän rösträtt väljas 72 representanter, medan de öfriga 353 utses, i fyra särskilda klasser, något olika i de särskilda kronländerna, af de stora gods-egarne, af handels- och industrikammarna, af städerna och af landtkommunerna; medan samtliga röstberättigade uppgå till 20.2 procent af befolkningen, utgöra valmännen i de fyra nyssnämnda klasserna blott 7.6 procent deraf. En i någon mån liknande anordning tillämpas i Spanien, der medlemmarne af vissa korporationer, såsom universiteter, handels- och industrikammare, bilda särskilda valkollegier med starkare representation än befolkningen i allmänhet. Äfven i Württemberg finnas inom andra kammaren en del ledamöter, som icke äro utsedda genom allmänna val, utan antingen representera vissa korporationer eller äro valda af de högst beskattade, och i åtskilliga tyska stater är enkammarrepresentationen på liknande sätt anordnad.

Indelning af valmännen efter deras skattebelopp i klasser eger rum i Preussen, konungariket Sachsen och ytterligare några tyska stater. Denna indelning sker på olika sätt. I Preussen, der valen ske medelbart, indelas för elektorsvalen de valberättigade distriktsvis i tre klasser på det sätt, att inom hvarje klass sammanlagda skattebeloppet är lika, hvarvid för de valmän, som ej erlägga direkt skatt, beräknas ett visst skattebelopp för hvarje valman; hvarje klass utser en tredjedel af elektorerna. Till belysning af de faktiska valrättsförhållandena i Preussen må anföras, att år 1893 af valmännen 84.42 procent tillhörde den tredje, 12.06 procent den andra och 3.52 procent den första klassen. Icke fullt en sjettedel af de valberättigade hade alltså att tillsätta två tredjedelar af elektorerna. Det sachsiska systemet liknar det preussiska, men innefattar afsevärda modifikationer, som äsyfta att förebygga, att de två öfre klasserna blifva alltför fåtaliga. I ett par mindre stater tillämpas klassindelningen vid omedelbara val. För sammanhangets skull må nämnas, att jemväl i Rumänien, der s. k. allmän valrätt icke råder, en motsvarande klassindelning eger rum.

En på direkt sätt graderad röstskala tillämpas, som bekant, i Belgien. Två röster tillkomma den, som *antingen* sedan viss tid eger fast egendom till visst värde eller uppbär viss inkomst af belgiska statspapper eller af tillgodohafvande i den allmänna spar- och pensionskassan *eller* uppnått 35 års ålder, är gift eller enkling med äkta barn och är taxerad till viss skatt till staten. Tre röster eger åter den, som *antingen* skulle vara berättigad till två röster på grund af såväl familjeställning som förnö-

genhet eller besitter intyg om viss högre boklig bildning eller ock innehar eller under viss tid innehåft en offentlig befattning eller utöfvar eller utöfvat något af vissa yrken, som anses förutsätta större kunskaper. Enligt föreliggande uppgifter (för år 1900) komma på 1,472,953 valberättigade sammanlagt 2,269,414 röster; 915,673 valmän hade en röst, 318,099 valmän två röster och 239,181 valmän tre röster hvardera. Nära två tredjedelar af valmännen — 62 procent — ega således blott en röst hvardera. I Finland tillämpas ännu, liksom förr i Sverige, graderad röstskala vid val till ständsrepresentation.

För närvarande utgör icke i något af de undersökta länderna en hög eller ens någorlunda hög census den hufvudsakliga begränsningen af valrätten. Der census förekommer, är den antingen så låg, att valrätten är tillgänglig äfven för de mindre bemedlade klasserna och att således hvarje anledning saknas till tal om penningvälde, eller ock tillkommer, oberoende af eljest förutsatt förmögenhet eller inkomst, valrätt ett antal på visst sätt kvalificerade personer. Det senare är förhållandet i Portugal och Italien, der de alternativt fordrade kvalifikationerna äro så obetydliga, att dessa länder, liksom Danmark, ansetts kunna hänföras till länder med allmän rösträtt. En måttlig census gäller i Ungern alternativt med innehafvandet af viss högre bildning. Valmännen uppgå till icke fullt 6 procent af befolkningen. Skattskyldighet förutsattes för valrätt i Rumänien — der, såsom nämndt, klassindelning eger rum —, i Bayern, Hessen och några andra tyska stater samt i vissa nordamerikanska stater.

I en del af de redan nämnda länderna finnas enstaka bestämmelser med syfte att göra valrätten beroende af en viss mera själfständig eller stadig lefnadsställning. Denna tanke har vunnit en mera utsträckt tillämpning i Nederländerna samt i Storbritannien. Enligt den nederländska vallagen af 1896 tillkommer valrätt nederländsk man, som antingen under sista året betalt skatt till visst minimibelopp eller under viss tid bebott samma eller högst två afskilda bostäder och därför erlagt hyra till visst för olika orter olika bestämdt minimibelopp eller bebott fartyg af viss storlek eller under viss tid haft samma anställning och deraf uppburit viss minimiinkomst, olika för olika orter, eller på grund af anställning innehar viss pension eller under viss tid innehåft fordran hos staten eller postsparbanken till visst minimibelopp eller ock undergått vissa kunskapspröf för beklädande af embete eller utöfvande af yrke. De storbritanniska valrättsbestämmelserna, af 1884, äro ganska invecklade och något olika för rikets särskilda hufvuddelar, men kunna sägas gå ut derpå, att valrätt tillkommer engelsk man, som sedan viss tid eller med viss rätt eger eller innehafver fast egendom till visst värde eller som sedan viss tid innehåft såsom afskild

bostad hus eller del af hus till visst värde. Såväl i Nederländerna som i Storbritannien har man tydligen afsett att från valrätt utestänga den lösa befolkningen. I Nederländerna utgöra valmännen 11.77 procent, i Storbritannien 16.45 procent af folkmängden.

Den grundtanke, som kommit till uttryck i de nederländska och storbritanniska valrättsbestämmelserna, är uppenbarligen värd den största uppmärksamhet. För en sund valrättspolitik måste det nemligen utgöra hufvudsyftet att, på samma gång, så vidt möjligt, alla goda krafter kallas att samarbeta till det helas bästa och alla berättigade intressen erhålla tillfälle att göra sig gällande, sådana personer, som på giltiga grunder kunna antagas sakna nitälskan för samhällets välgång eller förmåga att med någon grad af insigt och sjelfständighet utöfva valrätt, hindras att förvärfva ett under sådana förhållanden för dem sjelfva ej mindre än för medborgarne i allmänhet olycksdigert inflytande. Helt naturligt kunna emellertid icke några valrättsbestämmelser så affattas, att ej i enstaka fall vare sig valrätt tillerkännes ovärdiga eller verkligt goda element utestängas från valrätt. Dessa fall böra dock blifva af försvinnande liten betydelse för det hela.

De faktiska förhållandena i Sverige äro uppenbarligen icke sådana, att ett direkt efterliknande af det nederländska eller storbritanniska systemet skulle låta sig göra. Utan tvifvel skulle också de för sådant ändamål erforderliga bestämmelserna här förefalla alltför invecklade och alltför svåra att tillämpa. Det torde emellertid vara möjligt att vinna samma mål genom andra medel, som bättre lämpa sig efter svenska förhållanden och svenskt föreställningssätt.

Enär vår nuvarande politiska valrätt nära sammanhänger med den kommunala rösträtten, befinner man sig på historisk grund, om man ytterligare utvecklar detta sammanhang. I betraktande deraf att det kommunala lifvet enligt sakens natur och erfarenhetens vittnesbörd utgör en synnerligen god förskola för det politiska, lär man böra taga till utgångspunkt den politiska rösträttens likställighet med den kommunala och från denna utgångspunkt undersöka, hvilka jemkningar eller särskilda bestämmelser i den ena eller andra riktningen må vara erforderliga. Dessa jemkningar eller särskilda bestämmelser kunna, på sätt delvis blifvit i Riksdagens anförda skrifvelse antydt, icke blott bestå deri, att valrätt tillerkännes vissa icke kommunalt röstberättigade eller fränkännes vissa kommunalt röstberättigade, utan äfven afse gradering af valrätten eller införandet af ett förändradt valsätt eller en förändrad valkretsindelning. Om, på sätt Riksdagen ifrågasatt, grunderna för den kommunala rösträtten grundlagfästas, medför, praktiskt sedt, den politiska rösträttens likställande med den kommunala åtminstone i hufvudsak samma resultat, som den i Riksdagens skrifvelse förslags-

vis omförmälda anordning, att såsom förutsättning för valrätten uppställes erläggande af en viss direkt skatt till staten.

Enligt statistiska centralbyråns utredning finnas för närvarande 432,843 valberättigade, deraf dock för 74,069 rösträtten är på grund af häftande för oguldna utskylder suspenderad. Om till dessa 432,843 valmän utan vidare läggas alla de 246,404 kommunalt, men icke politiskt röstberättigade — deraf 46,603 med suspenderad rösträtt — uppnår valmanskåren en styrka af 679,247 valmän. Af denna valmanskår skulle de nytillkomna valmännen utgöra 36.3 procent. På landsbygden tillkomma till 295,897 förutvarande valmän 193,032 eller 39.5 procent af landsbygdens nya valmanskår, i städerna till 136,946 förutvarande valmän 53,372 nya, motsvarande 28 procent af städernas nya valmanskår, deraf för Stockholm till 58,882 förutvarande 3,041 nya, motsvarande 4.9 procent och för öfriga städer till 78,064 förutvarande 50,331 nya, motsvarande 39.2 procent. Stegringen af valmännens antal är alltså ansevärd. I betraktande deraf, att stegringen naturligtvis är mycket ojemnt fördelad mellan valkretsarne, måste följderna af densamma blifva den, att i ett ganska stort antal valkretsar de nya valmännen äro minst lika många som de förutvarande, och, i ännu flere, att de nya valmännen jemte de närmast öfver strecket stående af de förutvarande kunna beherska valen. Det förra är händelsen i 20 landtvalkretsar, der de nya valmännen utgöra från 50.2 till 57.3 procent af den nya valmanskåren, och i 3 stadsvalkretsar. I ytterligare 54 landtvalkretsar och 20 stadsvalkretsar uppgå de nya valmännen till mera än 40 procent af den nya valmanskåren.

Af intresse är äfven att undersöka, huru tillökningen i landtvalkretsarne fördelar sig på olika valmansklasser. Härvid är man emellertid hänvisad till sådana siffror, från hvilka afdrag för dubbelräkning ej skett. Upptager man såsom fastighetsegare allenast dem, som ega fastighet till minst 500 kronors taxeringsvärde, och såsom arrendatorer af jordbruksfastighet dem, som innehafva jord till minst 3,000 kronors taxeringsvärde, finner man, att röstberättigade egare af jordbruksfastighet ökas från 207,654 med 27,077 eller med 13 procent, röstberättigade egare af »annan fastighet» från 23,878 med 12,659 eller med 53 procent, röstberättigade arrendatorer från 14,619 med 10,628 eller med nära 73 procent, samt öfriga röstberättigade från 66,609 med 161,071 eller med nära 242 procent.

De för landtvalkretsarne anförda siffrorna, hvilka icke afsevärdt förändras, om man gör afdrag för de valmän, som häfta för oguldna utskylder och som på grund häraf äro förhindrade att utöfva sin valrätt, äro obestriddligen egnade att på åtskilliga håll framkalla farhågor för en allt för stor rubbning af de nuvarande politiska maktförhållandena. Det har

redan anförts, att i ett mycket betydande antal valkretsar de nya valmännen skulle, ensamma eller i förening med de närmast öfver det nuvarande strecket stående, erhålla ett afgörande inflytande. Den omständigheten, att antalet röstberättigade jordegare och arrendatorer ökas i ojemförligt mindre grad än flertalet öfriga röstberättigade, måste också uppenbarligen medföra en väsentlig minskning i jordbruksintressets förmåga att vid valen göra sig gällande. Sälunda skulle jordegare och arrendatorer, som för närvarande ega majoritet i 130 valkretsar och i ytterligare 12 valkretsar ega minst 40 procent af röstetalet, endast i 83 valkretsar bibehålla majoriteten och i ytterligare 27 valkretsar ega mellan 40 och 50 procent af röstetalet.

Att det inflytande, som tillkommer å ena sidan de nu röstberättigade, å andra sidan jordbruksintressets målsmän, i afsevärd mån minskas, bör emellertid, enligt hvad ofvan anförts, icke i och för sig betraktas såsom något mindre önskvärdt. Fastmera måste med hvarje verklig rösträttsreform just afses, att en mot inträdda förändrade förhållanden svarande jemkning i den politiska maktfördelningen må ega rum. Man måste allenast undvika att utbyta den ena ensidigheten emot den andra samt framför allt att låta ett öfvervägande inflytande tillfalla element, som i politiskt hänseende ega jemförelsevis mindre kompetens.

Då inom landtvalkretsarne andra intressen än jordbruksintresset erhålla en väsentligt ökad politisk betydelse, måste utan tvifvel, på sätt Riksdagen äfven framhållit, tagas under öfvervägande, huruvida ej den nuvarande fördelningen af representationsrätten emellan stad och land bör jemkas. Den nu gällande anordningen, enligt hvilken städerna ega en i förhållande till folkmängden betydligt starkare representation än landsbygden (80 representanter af 230, i stället för 49), kan sägas hvila på den förutsättningen, att inom landtvalkretsarne jordbruksintresset utöfvar ett öfvervägande inflytande och att följaktligen särskilda föreskrifter äro af nöden för att tillförsäkra öfriga intressen ett tillbörligt mått af representation. Denna förutsättning försvinner uppenbarligen i den mån stadsmannaintressena erhålla ökadt tillfälle att göra sig gällande äfven i landtvalkretsarne, hvilket kommer att vara händelsen i följd af rösträttsutvidgningen och då, såsom känt är, industri och handel i allt större utsträckning bedrifvas på landet. Härtill kan läggas ännu en annan omständighet. Hittills har antalet valmän i förhållande till folkmängden varit betydligt större i städerna än på landet, om man såsom valmän räknar äfven sådana, hvilkas rösträtt är på grund af häftande för utskylder suspenderad. På grund häraf har det på hvarje representant belöpande antalet valmän icke för städerna varit synnerligen mycket lägre än för landsbygden, hvilket förhållande tydligen varit eguadt att minska den orättvisa emot landsbygden, som man kunnat

finna i den nuvarande anordningen; i förhållande till antalet nuvarande valmän skulle städerna vara berättigade att utse 73 riksdagsmän. Äfven härutinnan kommer rösträttsutvidgningen att medföra en afsevärd förändring, då ökningen af antalet valmän för landsbygden är vida större än för städerna och dessa i följd häraf efter valmansantalet blott skulle utse 64 representanter. I förhållande till antalet valmän, som erlagt sina utskylder, är städernas representation efter rösträttsutvidgningen jämförelsevis ännu starkare än i förhållande till folkmängden; de borde nemligen i förhållande till antalet sådana valmän blott välja 45 riksdagsmän.

Den utjemning af städernas och landsbygdens representationsrätt, som på grund häraf icke utan skäl skulle kunna ifrågasättas, kan, på sätt Riksdagen antydt, ske på hufvudsakligen två olika sätt. Man kunde antingen minska städernas och öka landsbygdens representanter eller ock från landtvalkretsarne till stadsvalkretsarne öfverföra vissa stadsliknande områden, särskildt köpingar och municipalsambällen. Anlitandet af den senare utvägen skulle emellertid medföra stora praktiska svårigheter. Dels skulle det utan tvifvel vara vanskligt att i grundlag meddela så bestämda föreskrifter om förutsättningarna för ett områdes hänförande till stadsvalkrets, att ej föreskrifternas tillämpning lätteligen skulle få sken af godtycklighet; dels skulle det nödvändiga sammanförandet till en valkrets af ett stort antal på till äfventyrs långt afstånd från hvarandra belägna samhällen näppeligen vara att anse såsom en lycklig anordning; dels är det slutligen tvifvelaktigt, om man i ifrågavarande samhällen i regel skulle hafva att tillgå myndigheter, som lämpligen kunde utföra de funktioner, hvilka eljest i fråga om riksdagsmannaval åligga magistrat eller stadsstyrelse. Köpingarne voro vid senaste årsskiftet 27 med en sammanlagd folkmängd (vid 1899 års slut) af 31,431 personer, municipalsambällena — i vidsträckt bemärkelse — 114 med en sammanlagd folkmängd af 152,606 personer. I köpingarne är lägsta folkmängden 113, högsta 3,293, i municipalsambällena lägsta folkmängden 144, högsta 8,855.

Hvad sjelfva saken angår, anser jag mig, oaktadt starka skäl tala för en utjemning af städernas och landsbygdens representationsrätt, icke för närvarande böra bestämdt förorda åtgärder i sådant syfte. Då städernas folkmängd hittills tillväxt hastigare än landsbygdens och då nya städer efter hand uppkomma, inträder sannolikt äfven utan lagändring småningom en utjemning af förhållandet. Skiljaktigheterna i fråga om invånareantal och valmansantal mellan olika landtvalkretsar och olika stadsvalkretsar inbördes äro i många fall vida större än skiljaktigheterna emellan landtvalkretsarne å ena sidan och stadsvalkretsarne å den andra. Ett förminskande af antalet stadsvalkretsar borde lämpligen medföra, att den nuvarande

regeln, enligt hvilken valbarheten är bunden vid valkretsen, ändrades åtminstone så till vida, att landstingsområdet blefve valbarhetsdistrikt. Framför allt torde det icke vara önskvärdt att, sedan förhållandet emellan städernas och landsbygdens representationsrätt helt nyligen blifvit ordnad, frammana nya stridigheter i detta afseende. Blefve allmän rösträtt införd, skulle det emellertid helt säkert vara påkalladt att sammanföra stad och landsbygd till stora valkretsar, eventuellt med proportionellt valsätt.

Om den i viss mån privilegierade representationsrätt, som för närvarande tillkommer städerna, lemnas orubbad, är det så mycket mera angeläget att söka åstadkomma fullt betryggande bestämmelser angående sjelfva valrätten.

I Riksdagens skrifvelse nämnes bland de garantier, som borde förbindas med en väsentlig utsträckning af valrätten, »högre ålder». Det torde ock vara ovedersägligt, att en mognare ålder utgör en viktig förutsättning för sjelfständighet och omdömesförmåga och att det därför är väl motiveradt att såsom förutsättning för politisk valrätt uppställa en något högre ålder än den vanliga myndighetsåldern. Också återfinnas sådana bestämmelser jemväl i länder, der individens utveckling till fysisk och intellektuel mognad otvifvelaktigt försiggår hastigare än hos vårt folk. Om valrätten förklaras inträda från och med kalenderåret näst efter det, hvarunder valmannen uppnår 25 års ålder, kommer, vid det förhållande, att de nya valrättsbestämmelserna först år 1905 kunna vid ordinarie val tillämpas, icke någon afsevärd förlust af redan förvärfvad valrätt att inträda. För öfrigt är det, enligt statistikens vittnesbörd, endast ett fåtal personer, som före nämnda ålder ega vare sig kommunal eller politisk rösträtt. I Stockholm utgör hela antalet 7,718, för öfriga städer kan det beräknas till 11,642 och för landsbygden till 15,898. Af dessa är det allenast resp. 6,604 samt, enligt beräkning, 2,949 och 3,853, som enligt nuvarande bestämmelser ega politisk rösträtt. Valmanskåren, som enligt nuvarande bestämmelser motsvarar 8.49 procent af befolkningen, deraf för Stockholm 19.47 procent, för öfriga städer 9.96 procent och för landsbygden 7.38 procent, kommer efter den ifrågasatta rösträttsutvidgningen, om valrättsåldern höjes, att motsvara resp. 12.63, 17.92, 14.9 och 11.79 procent af folkmängden. Procentsiffran för hela riket öfverstiger sålunda icke obetydligt den för Nederländerna uppgifna (11.77). I procent af den manliga befolkningen öfver 25 år utgöra valmännen i Sverige, efter rösträttsutvidgningen, 54.23 procent och i Nederländerna 51.8 procent.

Riksdagen ifrågasätter vidare, att såsom vilkor för valrätt skola uppställas bofasthet inom valkretsen samt fullgjorda skyldigheter mot samhället genom utskylders ordentliga betalande under viss tid och avslutade

ordinarie värnpligtsöfningar i fredstid, derest ej uppskof eller befrielse vunnits.

Redan enligt nu gällande bestämmelser förutsättes för valrätt bofasthet så till vida, att valman måste vara mantalsskrifven inom den kommun, der valrätten utöfvas. Att stegra fordringarna i detta hänseende torde näppeligen vara påkalladt. Också har Riksdagen i skrifvelse till Eders Kongl. Maj:t den 30 mars 1901 anført, att det förhållande, att en persons valrätt och valbarhet kunna göras om intet enbart på grund af hans flyttning från en kommun till en annan, måste anses innebära en afsevärd oegentlighet, hvilken blefve särskildt påfallande der flyttningen egt rum mellan två inom samma valkrets belägna kommuner, och på grund deraf anhållit om framläggande af förslag till sådan ändring i gällande bestämmelser rörande grunderna för valrätt till Andra Kammaren, att nämnda förhållande må upphöra.

Hvad angår utskylders ordentliga betalning såsom vilkor för valrätt gäller för närvarande allenast, att valrätten är suspenderad, såvida valmannen vid valtillfället häftar för oguldna kommunalutskylder. Principiela skäl tala utan tvifvel derfor, att denna regel utsträcker till att afse krono- och kommunalutskylder i allmänhet och att valmannen icke heller under den närmaste tiden före valet får hafva försummat fullgöra honom åliggande skattebetalning. Det skulle emellertid vara alltför strängt, om äfven en kortvarig försummelse skulle för viss tid framåt suspendera valrätten. Lämpligt synes derfor vara att förknippa denna påföljd allenast med sådan försummelse, som fortfarit utöfver utgången af det kalenderår, hvarunder utskylderna bort erläggas. I allt fall förebygges, att utskylderna för förflutna år skulle erläggas med särskildt syfte att bereda valrätt, en möjlighet, som lätteligen skulle kunna föranleda betänkliga missbruk.

Af redan meddelade siffror framgår, att i vissa valkretsar ett mycket stort antal valmän äro, enligt nu gällande bestämmelser, uteslutna från valrättens utöfning på den grund, att de häfta för oguldna utskylder. Det torde icke kunna betviflas, att detta förhållande i högst väsentlig mån beror på förefintliga brister i uppbördsväsendet, hvilka brister det af flera skäl är angeläget att snarast möjligt afhjelpa, och att detsamma alltså är af öfvergående natur. Genom den nyss omtalade skärpningen af det s. k. utskyldsstreet skulle helt säkert endast ett ringa antal valmän utestängas från valrättens utöfning. Inom de allra flesta valkretsar lära utskylderna indrifvas före kalenderårets utgång och komma de personer, som befinnas sakna tillgång till deras gäldande, ej att det följande året taxeras till beskattning. På de orter åter, der uppbörds- och indrifningsväsendet är på otillfredsställande sätt anordnadt, torde det till öfvervägande del vara

samma personer, som år efter år underlåta att betala sina utskylder, för så vidt sådana fortfarande blifva dem påförda. Den minskning af valmanskåren, som blifver en följd af utskyldsstreckets skärpning, kan därför antagas vara blott obetydlig och å de sistnämnda orterna komma att motsvara allenast en ringa del af den ökning, som uppborðsväsendets förbättring är egnad att medföra.

Beträffande slutligen värnpligtsöfningarnes ordentliga fullgörande synes såsom vilkor för valrätt icke mera böra påfordras, än att värnpliktig valman icke vid tiden för valet så att säga häftar för försummade öfningar, d. v. s. att han fullgjort de öfningar, som han varit pliktig att före valtillfället fullgöra. Att den, som vunnit befrielse eller uppskof, icke på sådant sätt häftar för de öfningar, hvilka det i följd af befrielsen eller uppskofvet icke ålegat honom att före nämnda tid fullgöra, är uppenbart. Då valrätten inträder först efter tjugufemte året, komma åtminstone de hufvudsakligaste öfningarne att i allmänhet vara fullgjorda före valrättsåldern. Jemväl i de fall, då detta af en eller annan anledning icke är händelsen, torde helt få valmän blifva på grund af försummelse i nämnda hänseende uteslutna från valrättens utöfning. I gällande värnpligtslag är det nemligen förutsatt, att värnpligtsöfningarnes fullgörande skall på verkamt sätt framtvingas. Endast sällan läser derföre någon komma i tillfälle att under någon längre tid undandraga sig sin skyldighet i detta hänseende.

Det har ifrågasatts att utsträcka den politiska valrätten till en talrik klass, som för närvarande med få undantag saknar kommunal rösträtt, nemligen jordtorparne. Med anledning häraf anbefaldes statistiska centralbyrån i förberörda nådiga bref den 1 juni 1900 att verkställa utredning om antalet i fyrktalslängden ej upptagna jordtorpare, som hafva att till jordegaren erlægga arrende, dagsverken eller andra prestationer, äfvensom om det penningebelopp, hvartill samtliga dessa afgifter, enligt gällande markegångstaxa eller eljest i orten gängse pris, kunna för en hvar sådan torpare i en summa beräknas. Den i följd af nämnda nådiga befallning verkställda utredningen gifver vid handen, att ifrågavarande jordtorpare för hela rikets landsbygd uppgå till ett antal af 53,170. Fördelningen mellan olika län och valkretsar är synnerligen ojemn, i det att antalet torpare per län utgör lägst 13 och högst 6,134 och att, medan i åtskilliga valkretsar torpare alldeles saknas, antalet sådana i andra valkretsar öfverstiger 1,000 och i ett fall uppgår till 1,491, motsvarande mera än hälften af alla kommunalt skattskyldige män. Äfven i afseende på prestationernas medelvärde förekomma betydande olikheter, som t. o. m. måste anses hänvisa derpå, att skiljaktighet råder beträffande frågan, hvad som förstås med jordtorpare. Åtminstone torde det på många håll förefalla

egendomligt, när från ett län uppgifvas 139 jordtorpare, hvilkas årliga prestationer understiga 5 kronor, och från ett annat 1,567 jordtorpare, hvilkas prestationer understiga 25 kronor.

Att en stor del jordtorpare, som ej äro i fyrktalslängd uppförda, kunna antagas vara lika förtjenta af politisk valrätt som åtskilliga arrendatorer och inkomstegare, torde vara obestriddigt. De svårigheter, som i allmänhet äro förknippade med indelning af befolkningen i klasser, lägga emellertid afsevärda hinder i vägen för införandet af en särskild regel om jordtorpare. Såsom redan blifvit antydt, läser nemligen sjelfva benämningen jordtorpare ingalunda gifva tillräcklig ledning vid tillämpandet af en sådan regel. Det torde i alla händelser näppeligen kunna förordas att, så länge för jordegare och arrendatorer en viss, om också låg, census upprätthålles, medgifva torpare rösträtt oberoende af torpets storlek och afgäldens belopp eller värde. För undvikande af dessa svårigheter och inkomsequenser skulle man, då torp ej särskildt taxeras, nödgas införa en klassifikation efter en eller annan grund, såsom torpens åkerareal eller afgäldernas storlek. Det är lätt att inse, hvilken omgång och osäkerhet häraf skulle förorsakas. Lämpligast synes därför vara att låta med lösningen af frågan om jordtorparnes politiska valrätt anstå, till dess de i följd af förändrad lagstiftning om kommunalbeskattningen må kunna erhålla kommunal rösträtt.

I fråga om valsättet hafva hufvudsakligen tvenne förändringar varit ifrågasatta, nemligen införandet dels af obligatoriskt medelbart valsätt, dels af proportionela val. Hvad det förra angår, läser det icke kunna förnekas, att under vissa förhållanden det medelbara valsättet är egnadt ej mindre att förekomma röstspliftring, än äfven att motverka de vådor, som en långt drifven utsträckning af rösträtten skulle kunna medföra. Emellertid torde sistnämnda verkan allt mindre kunna påräknas, ju starkare det politiska intresset gör sig gällande; såsom erfarenheten från vissa främmande länder utvisar, komma nemligen under mera utvecklade politiska förhållanden elektorerna att väljas med bestämd hänsyn till det sätt, hvarpå de skola utöfva sin valrätt, och blifver på grund häraf det medelbara valsättet föga mera än en tom form. I hvad mån åter nämnda valsätt må vara önskvärdt till förekommande af röstspliftring, beror uppenbarligen i hög grad af kommunikationerna inom valkretsen och andra lokala förhållanden. Den nuvarande anordningen, enligt hvilken det ankommer på de valberättigade inom hvarje särskild valkrets att träffa valet mellan medelbart och omedelbart valsätt, synes därför vara lyckligt funnen och fortfarande böra bibehållas. Det omedelbara valsättet har för öfrigt, som bekant, i ett så öfvervägande antal fall visat sig motsvara de valberättigades önsk-

ningar, att ett ovilkorligt föreskrifvande af medelbara val icke utan synnerligen tvingande skäl torde kunna förordas.

Proportionela val utgöra uppenbarligen ett verksamt medel att undvika majoritetsförtryck och trygga minoritetens rätt. Såsom Eders Kongl. Maj:t behagade erinra Sig, föreslogs i Eders Kongl. Maj:ts förut omförmälda nådiga proposition till 1896 års Riksdag om utsträckning af rösträtten vid val till Riksdagens Andra Kammare, bland annat, införande af proportionela val, dock endast för sådana valkretsar, der enligt nuvarande bestämmelser flera riksdagsmän skola utses. För att fördelarne af de proportionela valen skola mera fullständigt göra sig gällande och för att icke en åtminstone skenbar olikhet mellan särskilda valkretsar skall inträda, förutsättes emellertid, att inom samtliga valkretsar flera riksdagsmän skola utses och att sålunda möjlighet till en allmän tillämpning af det proportionela valsättet är för handen. En genomgripande ändring af den nuvarande valkretsindelningen läser icke för närvarande kunna förordas. Ej heller synas i afseende på partigruppering och partidisciplin nödiga förutsättningar för proportionela val vara för handen. Vid dessa förhållanden torde framställda önskingar om införande af proportionelt valsätt ej nu böra föranleda vidare åtgärder.

Den trygghet för minoritetens rätt, som genom det proportionela valsättet skulle åstadkommas, beredes utan tvifvel i viss mån genom det naturliga utjemnande af tillfälligheter, hvilket vid tillvaron af ett stort antal särskilda valkretsar kan förväntas inträda. Härför utgör det dock i viss mån en förutsättning, att inom alla valkretsar lika många riksdagsmän skola utses. Resultatet af utjemningen kan nemligen lätt rubbas, om inom en eller annan valkrets majoriteten är i stånd att tillsätta ett större antal riksdagsmän. På grund häraf torde det vara påkalladt att åstadkomma jemnlighet mellan olika orter på det sätt, att de större städerna fördelas i enmansvalkretsar. Af intresse torde vara att i Norge, der flermansvalkretsarne för närvarande äro talrika, i ett nyligen afgifvet förslag af en utaf stortinget tillsatt komité förordas fördelning i enmansvalkretsar, hvilken fördelning skulle träda i stället för det från annat håll föreslagna proportionela valsystemet.

Enligt Riksdagens merberörda skrifvelse borde det äfven prövas, om valrättssystemet, i händelse af utsträckt rösträtt, fortfarande skulle vara byggt på grundsatsen om lika rösträtt, eller om någon gradering af valrätten deri borde upptagas.

Införandet af graderad röstskala kan tjena ett dubbelt ändamål och vara påkalladt i tvenne olika syften, hvilka dock icke alltid äro strängt afsöndrade från hvarandra. *Dels* kan man med graderingen åsyfta att

minska den alltför stora öfvervigt, som den ena eller andra samhällsklassen skulle vinna i följd af en viss rösträttsutsträckning. För detta ändamål bör graderingen uppenbarligen vara så afpassad, att förutsättningarna för erhållande af mera än en röst jemförelsevis mindre ofta uppfyllas inom den ifrågavarande samhällsklassen, eller t. o. m. på det sätt, att ett större mått af rösträtt uteslutande tillerkännes en annan samhällsklass. En sådan anordning skulle tydligen i sina verkningar svara emot en valkretsindelning, hvilken, såsom den nuvarande fördelningen af representationsrätten mellan stad och land, medför starkare representation för det ena samhällsintresset än för det andra. I ena som i andra fallet kan ett slags klassvals-system anses vara för handen. *Dels* kan graderingen vara ett uttryck för den tanken, att äfven bland de personer, som böra ega rätt att aktivt deltaga i det politiska lifvet, kvalifikationerna för sådant deltagande och de derpå grundade berättigade anspråken på politiskt inflytande kunna vara af väsentligen olika storlek. I stället för att, med tillämpning af grundsatsen om lika rösträtt, man endast har valet mellan att erkänna eller bestrida vissa personers politiska kompetens och till äfventyrs mellan att medgifva en viss klass det öfvervägande politiska inflytandet eller förvägra densamma allt inflytande, tillåter graderingen ett bättre anpassande af valrätten efter de föreliggande faktiska förhållandena och behofven.

Huruvida och på hvilket sätt en gradering af det ena eller andra slaget bör genomföras, beror uppenbarligen i väsentlig mån på rösträttens utsträckning. I detta afseende råder en vaxelverkan mellan rösträttsutsträckningen och graderingen. Ju vidsträcktare rösträtten är, desto större behof af gradering finnes, och omvänt kan lämpligen en vidsträcktare rösträtt införas, om densamma förenas med gradering. Sålunda skulle helt säkert många, som anse införandet af s. k. allmän rösträtt medföra väsentliga faror och olägenheter, icke ställa sig afvisande emot en anordning, enligt hvilken jemväl de längst under strecket stående erhöles något politiskt inflytande. Å andra sidan är det naturligt, att äfven en och annan, som skulle acceptera gradering i förening med allmän rösträtt, kan finna graderingen opåkallad, när en viss census upprätthålles såsom vilkor för valrätt. I båda fallen lærer dock uppfattningen vara väsentligen beroende af graderingens beskaffenhet, d. v. s. af de omständigheter, på grund af hvilka ett flertal röster tillerkännes valman.

Ofvan har påpekats, att genom den politiska rösträttens utsträckning till öfverensstämmelse med den kommunala rösträtten, valmanskåren erhåller en högst betydande numerisk förstärkning. Det har äfven framhållits, att i sammanhang med en sådan förändring vissa speciela skärpningar af valrättsvilkoren böra genomföras. Dessa skärpningar — höjning af val-

rättsåldern, skärpning af det s. k. utskyldsstrecket, uppställande af vederbörligen fullgjord värnpligt såsom vilkor för valrätt — komma emellertid, enligt hvad jag tror mig hafva visat, att medföra endast en ringa minskning i antalet valberättigade. På grund häraf synes det vara en berättigad fordran, att ytterligare vissa särskilda kvalifikationer uppställas, icke såsom vilkor för valrätt öfver hufvud, utan såsom förutsättningar för en på visst sätt förstärkt valrätt.

I detta afseende kunna främst ifrågakomma viss högre ålder och egenskapen af familjefader. Det är lika obestriddligt som med det allmänna föreställningssättet öfverensstämmande, att en äldre man i regel besitter större erfarenhet, omdömesförmåga och sjelfständighet än en yngre. Om ett större inflytande tillerkännes de äldre än de för vexlande tidsriktningar mera mottagliga yngre, bör större trygghet vinnas emot tvära omkastningar, då det allmänna tänkesättet förändras från mera konservativt till mera liberalt eller tvärtom, eller då i viktiga speciella frågor en motsvarande förskjutning eger rum. I och för sig kan, på sätt antydts, den sålunda ökade stabiliteten lika väl komma den ena som den andra politiska riktningen till godo. En gradering på grund af ålder är sålunda i längden fördelaktig för alla partier, för så vidt de ej åsyfta eller önska brådstörtade omhvälfningar. Den ålder, som berättigar till större röstvärde, synes lämpligen kunna sättas lika med den ålder, vid hvars inträde värnpligtsskyldigheten upphör. Att valbarhetsåldern vid val till Riksdagen är lägre än den sålunda förordade, utgör tydligen icke något bevis emot dess lämplighet. Det medborgerliga förtroende, hvarför valet utgör ett uttryck, måste nemligen anses ådagalägga, att den valde är i besittning af alldeles särskilda kvalifikationer. För öfrigt är det, som bekant, endast i ganska få fall någon representant varit yngre än 40 år.

Hvad nu sagts om högre ålder såsom vilkor för förstärkt rösträtt gäller i allt väsentligt äfven om egenskapen af familjefader. Dertill kan läggas, att familjefadern har flere intressen att bevaka än den ogifte och på visst sätt kan sägas representera äfven familjen och särskildt hustrun, att han bär en tyngre skattebörd och att han såsom fostrare af det uppväxande släktet på ett särskildt sätt gör sig förtjent om det allmänna. Familjen är samhällets grundval, och familjefadern bör därför i hög grad kunna påräknas såsom en värdefull medarbetare för samhällets välfärd. Ifrågasättas kunde att tillerkänna det högre röstvärdet allenast åt den, som antingen lefver i ett ännu fortvarande äktenskap eller ock är enkling med barn eller barnbarn. Härigenom skulle emellertid valrättsbestämmelserna blifva afsevärdt svårare att tillämpa. Det vore också motbjudande, om någon skulle, genom äktenskapets upplösning eller barnens död, utan

eget förvållande mista en redan förvärfvad qualificerad rösträtt. På grund häraf, och då antalet män, som efter den ifrågasatta inskränkningen skulle få allenast enkel rösträtt, är allt för ringa, för att skiljaktigheten skulle ega någon afsevärd praktisk betydelse för det allmänna, torde det högre röstvärdet böra tillerkännas en hvar, som är eller varit gift.

Förut har, i sammanhang med omtalandet af det nederländska och storbritanniska valrättssystemet, framhållits önskvärldheten deraf, att grundtanken i detta system — det politiska inflytandets förläggande till personer i en mera sjelfständig och stadig lefnadsställning — kunde på ett efter våra förhållanden lämpadt sätt genomföras. Detta mål synes i allt väsentligt vinnas, om, på samma gång den politiska rösträtten likställes med den kommunala, ett högre röstvärde tillerkännes den valman, som antingen är eller varit gift eller uppnått viss högre ålder.

Helt naturligt är den ekonomiska ställningen bland äldre och bland gifta i allmänhet jemförelsevis bättre. Till följd häraf kommer den förordade graderingen att i viss mån öka det inflytande, som tillkommer de nu röstberättigade, resp. jordbruksintresset. En exakt beräkning i detta afseende är emellertid tyvärr icke möjlig. Dels föreligger, som förut sagts, en fördelning af de kommunalt skattskyldige efter ålder och efter civilstånd endast för fem län och för Stockholm; dels äro de meddelade siffrorna rörande män, som varit gifta, på grund af primäruppgifternas beskaffenhet något för låga; dels tillåta förefintliga uppgifter icke något bestämdt omdöme, huru stor del af de äldre kommunalt skattskyldige männen äro eller varit gifta och huru många alltså enligt båda graderingsgrunderna samfåldt skulle ega förstärkt rösträtt. Graderingens verkningar kunna därför mera noggrant beräknas endast för hvarje graderingsgrund för sig samt endast för Stockholm och för de fem länen. Då det emellertid utan afsevärd fara för misstag kan antagas, att hufvudsakligen enahanda förhållanden äro rådande i de fem länen och i hela riket utom Stockholm, låter det sig göra att meddela approximativa siffror för hela riket.

A landsbygden skulle, enligt hvad förut erinrats, de nya valmännen utgöra 39.5 procent af hela den nya valmanskåren. Højningen af valrättsåldern kommer denna procentsiffra att sjunka med omkring 1 procent, och i följd af graderingen på grund af ålder kommer de nya valmännens andel i hela röstetalet att ytterligare nedgå till ungefär 37 procent. Antalet landtvalkretsar, der de förutvarande valmännen ega majoritet, kan beräknas komma att vara 140, i stället för 130. Graderingen på grund af civilstånd medför antagligen i och för sig en sänkning af procenttalet röster för de nya valmännen från förutnämnda 39.5 till 38.3 och bereder de förutvarande valmännen majoritet i sammanlagdt 137 valkretsar. Då emellertid

af de gifta valmän, som ej på grund af ålder ega två röster, en jemförelsevis större del utgöres af personer, som enligt nuvarande bestämmelser sakna politisk rösträtt, kommer, i följd af båda graderingsgrundernas samtida tillämpning, de nya valmännens andel i röstetalet att blifva något större, än om två röster tillerkändes valman endast på grund af ålder, och antalet valkretsar, der de förutvarande valmännen erhålla majoritet, att blifva högst 139.

I Stockholm åstadkommes genom de båda bestämmelserna om ålder en förändring af procenttalet röster för de nya valmännen från 4.9 till 3.5, genom graderingen efter civilstånd ensam en dylik förändring från förstnämnda siffra till 4.3, och genom graderingen efter båda grunderna en förändring till ungefär 3.4 procent. Motsvarande förändringar kunna beräknas utgöra för de öfriga städerna: från 39.2 procent till resp. ungefär 33.5 procent, 36.8 procent och 34.1 procent. Antalet stadsvalkretsar, der de nya valmännen ega majoritet, minskas från 3 till 0.

Hvad åter angår jordbruksintressets representation utgöra jordegare och arrendatorer — i ofvan angifna mening — 49.6 procent af alla kommunalt röstberättigade män i landtvalkretsarne. Detta procenttal torde ändras genom valrättsålderns höjande till 50.8 och genom graderingen efter ålder ytterligare till 52.8; genom graderingen efter civilstånd ensam åter till 50.7 och genom gradering efter båda grunderna till 51.7. Antalet landtvalkretsar, der jordbrukarne erhålla majoritet, ändras, enligt beräkning, genom de två förstnämnda åtgärderna från 83 till 94, genom allenast graderingen efter civilstånd till 87 och genom båda till högst 92; i ytterligare 23 valkretsar erhålla efter de förordade bestämmelserna jordbrukarne mera än 40 procent af röstetalet.

Vid bedömande af detta resultat får man icke förbise, att efter all anledning det inflytande, som tillkommer jordbruksintressets målsmän, kommer att hädanefter som hittills småningom minskas genom de allmänna ekonomiska förhållandenas fortgående förändring. I 27 af de 83 valkretsar, der jordegare och arrendatorer utgöra flertalet af alla kommunalt röstberättigade, motsvara de mindre än 60 procent af dessa och kunna således lätt nog förlora sin majoritet. Efter genomförandet af förberörda bestämmelser rörande ålder och civilstånd kommer förhållandet att blifva detsamma i antagligen 28 valkretsar. Ihågkommas bör äfven, att, såsom ofvan påpekats, bibehållandet af städernas i viss mån privilegierade representationsrätt fordrar som sin motsvarighet, att jordbruksintresset erhåller en jemförelsevis stark representation.

Vore fråga om införande af s. k. allmän rösträtt, skulle i följd af nu nämnda omständigheter en ytterligare gradering, på grund af större

inkomst eller förmögenhet, kunna anses nödvändig. Denna gradering skulle lämpligen kunna anknytas till den förut omtalade på det sätt, att högre röstvärde på grund af förmögenhet eller inkomst endast tillerkändes valman, som redan är berättigad till två röster. Härigenom undvekes att tillerkänna någon ett utöfver en röst förhöjdt röstetal uteslutande på grund af ekonomiska förhållanden. Allenast den, som oberoende af dessa förhållanden anses ega större politisk kompetens, skulle sålunda kunna erhålla tre röster.

Då genom den politiska rösträttens likställande med den kommunala en viss, om också låg, census bibehålles, ställer sig emellertid spörsmålet om en sådan ytterligare gradering mera tvifvelaktigt. I följd af densamma skulle antalet valkretsar, der jordbrukarne ega majoritet, blifva 103 å 105 och således vinna en ur vissa synpunkter mycket önskvärd tillväxt. Utan alldeles tvingande skäl bör dock icke ofvanför den bestämda census ytterligare ett förmögenhets- eller inkomststreck uppdragas. Sådana skäl synas icke föreligga, enär de gällande bestämmelserna om Första Kammarrens sammansättning äro af beskaffenhet att bereda trygghet därför, att landsbygdens intressen blifva inom nämnda kammare och dermed inom representationen ganska starkt representerade. Jag torde strax få tillfälle att framhålla, att genom en jemväl af andra skäl påkallad grundlagsändring trygghet kan vinnas emot brådstörtade rubbningar af dessa bestämmelser. Detta torde också böra utgöra en bestämd förutsättning därför, att den ifrågavarande rösträttsutvidgningen kan anses tillrädlig utan att i sammanhang dermed vare sig städernas och landsbygdens representationsrätt utjemnas eller en ytterligare gradering införes.

I Riksdagens merberörda skrifvelse den 10 maj 1900 anföres, att, om den kommunala rösträtten anses fortfarande böra blifva förutsättning för den politiska, det borde undersökas, huruvida icke grunderna afven för den kommunala rösträtten borde i grundlag bestämmas. Äfven om hittills icke visat sig några olägenheter af det formela sammanhanget mellan den kommunala och den politiska rösträtten, lärer i sjelfva verket förhållandet lätteligen blifva ett annat, när icke vidare något särskildt förmögenhets- eller inkomststreck kommer att i fråga om den politiska valrätten uppdragas.

Den kommunala rösträtten beror för närvarande dels på kommunallagstiftningen, dels på bestämmelserna om den allmänna bevillningen. Genom ändring vare sig af den förra eller af de senare kan rubbning i rösträtten åstadkommas. Då af nära till hands liggande skäl icke något fixerande i grundlag af reglerna om bevillningen kan ifrågasättas, är man

hänvisad till att genom nya föreskrifter beträffande kommunallagstiftningen söka åstadkomma det önskade resultatet.

I detta syfte torde först och främst i hvardera af förordningarne om kommunalstyrelse på landet, 8 §, om kommunalstyrelse i stad, 10 §, och om kommunalstyrelse i Stockholm, 9 §, böra införas ett tillägg, som förhindrar, att genom ändring i föreskrifterna om bevillning det nuvarande allmänna kommunalstrecket sänkes. Detta tillägg, som i alla de nämnda förordningarne skulle ega motsvarande innehåll, kunde, hvad förstnämnda förordning angår, lämpligen erhålla ungefär följande lydelse:

Ej må rättighet att deltaga i kommunalstämmans öfverläggningar och beslut tillkomma någon, som ej antingen eger eller med stadgad åborätt eller eljest med nyttjanderätt innehafver fast egendom eller å annans mark belägen byggnad till ett taxeringsvärde af minst ett hundra riksdaler eller ock erlägger skatt till staten eller kommunen för en uppskattad årlig inkomst af minst fem hundra riksdaler.

Till följd af detta och motsvarande tillägg läser bestämmandet öfver bevillningen så mycket mindre bindas, som den i desamma förutsatta taxeringen icke nödvändigt afser bevillningen, utan äfven kan företagas för påförande af annan skatt, särskildt en icke på bevillningen beroende kommunalskatt. Förslag till de erforderliga tilläggen behagade Eders Kongl. Maj:t, sedan de ifrågasatta grundlagsändringarne blifvit af Riksdagen antagna såsom hvilande, anbefalla chefen för civildepartementet att låta utarbeta och för Eders Kongl. Maj:t framlägga. Äfven om nämnda tillägg måste betecknas som synnerligen önskvärda, läser dock deras antagande icke lämpligen kunna formelt uppställas som förutsättning för grundlagsändringarne.

Genom förändring af föreskrifterna om bevillning kan den kommunala rösträtten äfven inskränkas, så att ett större mått af förmögenhet eller inkomst kommer att förutsättas för skattskyldighet och dermed äfven för kommunal rösträtt. Redan till följd af tillämpningen af gällande bestämmelser om bevillningsfritt afdrag kan en förhöjning af den kommunala census inträda. Detta resultat, att census i någon mån växlar efter olika orters förhållanden, saknar ej motstycken i andra länders lagstiftning och innefattar icke något orimligt eller olämpligt. Tvärtom måste de omständigheter, som betinga medgifvandet af bevillningsfritt afdrag till högre belopp, anses hänvisa derpå, att en högre inkomst erfordras för att bereda innehafvaren önskvärd grad af ekonomisk sjelfständighet. Detta bekräftas af erfarenheten från Stockholm, der de nu politiskt röstberättigade uppgå till icke mindre än 19.47 procent af folkmängden, således proportionsvis betydligt mera än i Kristiania (17.81 procent) — oaktadt i

Norge s. k. allmän rösträtt är gällande — och de kommunalt röstberättigade, efter afdrag för män under 25 år, till 17.92 procent af folkmängden. Att vare sig till följd af allmän föreskrift eller genom tillämpning af bestämmelser om medgifvande af bevillningsfritt afdrag till högre eller lägre belopp skattskyldigheten skulle komma att inträda först vid en större förmögenhet eller inkomst än den, som för närvarande bereder politisk rösträtt, läser hädanefter lika litet som hittills vara att förvänta. Ätminstone komme en sådan förändring beträffande skyldigheten att erlägga bevilling helt säkert att föregås af ändringar beträffande kommunalbeskattningen och, i sammanhang dermed, den kommunala rösträtten. Några särskilda föreskrifter till förebyggande af nämnda eventualitet lära således icke vara erforderliga.

Vida viktigare än de ofvan förordade tilläggen i kommunalförfattningarna är införandet i regeringsformen af en bestämmelse, enligt hvilken kommunalförfattningarnes stadganden om rösträtt och röstberäkning icke kunna ändras annat än i den för ändring af grundlag föreskrifna ordning. En sådan bestämmelse föranledes, på sätt i Riksdagens skrifvelse den 10 maj 1900 förutsattes, af det nära sambandet mellan den kommunala och den politiska rösträtten. Genom densamma vinnes, att icke utan iakttagande af samma, i § 81 mom. 1 regeringsformen och § 64 riksdagsordningen stadgade, betryggande former, som för ändring af grundlag gälla, den kommunala och dermed äfven den politiska rösträtten kunna frigöras från förutsättningen om skyldighet att erlägga direkt skatt. Vidare åstadkommes äfven, att föreskrifterna om de val, som äro bestämmande för Första Kammarens sammansättning, i sin helhet erhålla grundlags helgd. I betraktande af den stora betydelse, som den kommunala förvaltningen och beskattningen numera erhållit, måste det öfver hufvud anses riktigt, att bestämmelserna om beslutanderätt inom kommunerna blifva likställda med stadgandena om beslutanderätt i statens angelägenheter.

I öfverensstämmelse med den af mig nu uttalade uppfattning har utarbetats förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen, hvilket förslag det torde tillåtas mig att inför Eders Kongl. Maj:t framlägga.»

Sedan departementschefen härefter uppläst omförmälda förslag, anförde han vidare:

»Såsom Eders Kongl. Maj:t behagade finna, föreslås i 14 § riksdagsordningen ett tillägg åsyftande att förkorta den tid, hvarunder någon kan uteslutande på grund af flyttning från en kommun till en annan vara sin valrätt förlustig. Beträffande skälen för en sådan lagstiftningsåtgärd anhallar jag att få hänvisa till Riksdagens förutberörda skrifvelse den 30

mars 1901. I öfverensstämmelse med hvad i denna skrifvelse anföres, har lämpligaste utvägen syntts vara den, att valrätten inträder tidigare, än för närvarande är fallet, i den kommun, dit personen inflyttat. Förmånen att få tillgodoräkna sig skattskyldighet i en förutvarande boningsort måste uppenbarligen begränsas till viss tid. Detta följer af den allmänna grundsatsen, att den, som icke är skattskyldig inom den kommun, der han är bosatt, är utesluten från valrätt, äfven om han i annan kommun har egendom eller inkomst, som i och för sig skulle göra honom valberättigad.

För närvarande förefinnas, på sätt förut i förbigående påpekats, mellan särskilda landtvalkretsar mycket stora olikheter i afseende på folkmängden och antalet valmän. Dessa olikheter kunna antagas delvis bero derpå, att enligt nu gällande föreskrift, i 13 § 2 mom. af riksdagsordningen, angående domsagas fördelning i två valkretsar, denna fördelning skall, der så ske kan, verkställas häradsvis, således efter ordalydelsen äfven om häradena äro mycket olika i nyssnämnda hänseenden. Sälunda har det inträffat, att af två till samma domsaga hörande valkretsar den ena kommit att innefatta två till tre gånger så stor folkmängd och valmanskår som den andra. Öfver hufvud måste det anses gagneligt, om regeln angående domsagas fördelning i valkretsar jemkas derhän, att fördelningen skall verkställas efter härader, der så *lämpligen* ske kan. Det vid föreskriften, att mindre städer skola länsvis sammanföras till valkretsar, fogade förbehållet har redan nu sådan lydelse.

Då efter de nya valrättsgrunderna ordinarie val kunna hållas första gången år 1905, har det ansetts lämpligt, att ny indelning i valkretsar samma år eger rum. Detta ändamål vinnes, om den nuvarande bestämmelsen (13 § 4 mom.), att valkretsindelningen skall ske hvart tionde år, ändras så, att den i stället skall företagas hvart nionde år. Derigenom åstadkommes äfven för framtiden, att en på förändrade folkmängdsförhållanden grundad ny valkretsindelning snarare kommer till tillämpning, och att följaktligen i flera fall den tillämpade valkretsindelningen fullt motsvarar de rådande förhållandena. Missbruk genom indelningens verkställande i partipolitiskt syfte kan tydligen icke mera efter sådan ändring än före densamma vara att befara. I anledning deraf att de större städerna skola fördelas i enmansvalkretsar, har samma moment jemväl i öfrigt erhållit en i någon mån förändrad affattning, som bland annat afser att uttrycka, att jemväl sistnämnda fördelning skall ske på den för bestämmandet af riksdagsmännens antal för vissa städer bestämda tid, d. v. s. första gången år 1905.

Angående vallängden erfordras i 17 § riksdagsordningen vissa nya bestämmelser. Derjemte föreslås, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med

1896 års nådiga proposition, stadganden om justering af vallängden, med hvilka stadganden afses att inskränka anledningarna till valprocesser och dermed förknippade olägenheter. Dessa stadganden föranleda jemkning i 16 § 4 mom. Sista satsen i 5 mom. af sistnämnda § bortfaller till följd af de i 13 § vidtagna ändringar. Vid fattande af beslut, som i 3 mom. omförmåles, kommer gifvetvis den graderade röstskalan att tillämpas.

Ur 19 § har åldersbestämmelsen ansetts böra uteslutas i följd af den nya föreskriften om valrättsåldern.

Då en röstande vid slutet omröstning kan ega mera än en röst, tillämpas vanligen den anordningen, att röstetalet antecknas på röstsedeln. Lämpligare synes dock vara, att, när det möjliga röstetalet är starkt begränsadt, den röstande aflemnar lika många röstsedlar, som han eger röster. Härom föreslås stadgande i 25 § riksdagsordningen, hvilket stadgande uppenbarligen bör erhålla användning äfven i fråga om elektorsval.

Slutligen anhåller jag att få erinra, att, till beredande af lättare kännedom om de för vallängdens upprättande nödiga omständigheter, vissa ändringar i mantalsskrifningsförelördningen och i gällande föreskrifter om skatteuppbörd och om redovisning af de värnpligtige blifva erforderliga. Förslag i dessa hänseenden torde få framdeles af vederbörande departementschefer inför Eders Kongl. Maj:t föredragas.

På grund af hvad jag sålunda anfört hemställer jag i underdånighet, att berörda förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen måtte till Riksdagens pröfning i grundlagsenlig ordning framläggas.»

Statsrådet Husberg yttrade:

»För min del biträder jag hvad föredragande departementschefen hemställt.

I en särskild punkt sker dock detta endast med tvekan, nemligen beträffande det förslag om graderad rösträtt, som af honom framlagts. Med allt erkännande af det berättigade i en graderad röstskala för rösträttsförslag af mera genomgripande natur än det nu framlagda, finner jag det deremot tvifvelaktigt, huruvida en gradering af rösträtten är påkallad inom ramen af den nu föreslagna rösträttsutvidgningen. Då emellertid en gradering, sådan som den föreslagna, skulle till sin inverkan på den politiska maktfördelningen blifva af skäligen begränsad omfattning, och då jag icke vill bestrida, att vissa fördelar af densamma, anknuten som den är allenast vid ålder och civilstånd, skulle i lika mån komma alla samhällsklasser och politiska riktningar till godo, finner jag mig icke böra afstyrka hvad föredraganden i denna del föreslagit.»

Statsrådet Odelberg anförde:

»I öfrigt instämmande uti hvad föredragande departementschefen anført och hemstält, anser jag de åberopade skälen för utjemning af landsbygdens och städernas representationsrätt vara vida starkare än de grunder, som i motsatt riktning kunna anföras. För närvarande belöpa på hvarje representant från städerna 1,712 valmän och på hvarje representant från landsbygden 1,973 valmän. Efter rösträttsutvidgningen skulle motsvarande tal blifva 2,137 och 3,154.

Enligt min mening hade alltså förslaget bort innehålla sådan ändring af § 13 i riksdagsordningen, att med hänsyn till antalet valmän den nuvarande proportionen mellan städernas och landsbygdens representationsrätt blifvit för framtiden bibehållen.»

Statsrådet herr von Krusenstjerna instämde med statsrådet Husberg och ansåg sig derjemte böra uttala sin farhåga, att den af föredraganden föreslagna skärpning af det s. k. utskyldsstrecket, utöfver hvad för närvarande i sådant hänseende gälde, skulle, särskildt beträffande valmän, som åren före valtillfället flyttat från en till annan kommun, ej sällan gifva anledning till valprocesser och dermed förenade olägenheter.

Statsrådets öfrige ledamöter instämde i hvad föredraganden anført och hemstält;

Och behagade Hans Maj:t Konungen, med bifall till denna hemställan, förordna, att till Riksdagens pröfning i grundlagsenlig ordning skulle aflätas nådig proposition, af den lydelse bil. litt. A till detta protokoll utvisar.

Ex protocollo

Erik Ölander.